

Horisontal dissosiasjon: systemets angst for psyken

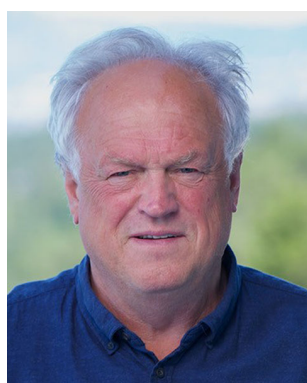
Per Are Løkke

Privatpraktiserende avtalespesialist

pe-arelo@online.no

Forfatter har fylt ut interessekonfliktskjema og oppgir ingen interessekonflikter.

Hjelpesystemene rundt barna kobler seg av problemene og sender saken videre, heller enn å gå i dybden for å løse dem.

Per Are Løkke

Foto: Privat

Som avtalespesialist for barn og unge har jeg kontakt med ulike deler av barnets system: tredjelinjetjenester, barne- og ungdomspsykiatrien (BUP), kommunal helsehjelp, skoler, fastleger og foreldre. Jeg erfarer at det er i ferd med å utvikle seg et fenomen som kan minne om leken «ta den ring og la den vandre». *Saken* sendes horisontalt rundt til personer og systemer, til stadig nye utredninger og vurderinger, uten at noen føler de har tid, lov, kompetanse eller autoritet til vertikalt å gå inn i den. Alle vil gjøre noe, men å gjøre noe betyr å sende saken videre. Jeg mener vi holder på å utvikle en angst for psyken og miste forståelsen for psykens kompleksitet. Det er paradoksalt i en tid hvor psykisk helse endelig har fått plass på den politiske agendaen. Problemkomplekset sprer seg i psykisk helsevern, og innebærer at det som skal fremstå som presis og effektiv helsehjelp, har endt opp i et umettelig pengesluk. Jeg kaller fenomenet for *horisontal dissosiasjon*, som her er brukt for å peke mot mekanismer i systemene som kopler seg fra problemene fremfor å gå i dybden for å løse dem.

La meg begynne med skolen. Jeg har de siste årene vært vitne til et stadig stigende antall saker der for eksempel en elev rapporterer om krenkelser knyttet til hjemmet, en lærer eller andre elever. I utgangspunktet forteller eleven dette til en lærer i fortrolighet og kanskje bare i vage ordelag. Alminnelig fornuft ville da være at en lærer, sosiallærer eller helsesøster føler hen har kompetanse og lov til å finne ut og vurdere hva uttalelsen betyr, før det blir en sak som sendes videre. Men på grunn av mange forskjellige forhold sendes saken videre og begynner sin vandring før noen har funnet ut hva eleven egentlig sa. Paragraf 12-4 med aktivitetsplikt og dokumentasjonsplikt til å sikre et trygt og godt skolemiljø, følelsen av mangel på kompetanse og retningslinjer om personvern har markant økt

frykten for å trå feil. I noen saker der utsagn om krenkelser er knyttet til hjemmet, kan saken på kort tid gå fra lærer til rektor til barnevern og til og med politi. Senere blir både BUP, lokal psykisk helse, fylkesmann og advokater koblet inn. I ytterste konsekvens ender det hele i et absurd teater som kan ruinere hele klassemiljøer og familier.

Illustrasjon: Hilde Thomsen

I mange saker kan vi observere det samme vandringsfenomenet oppstå i mindre skala. Det grunnleggende problemet er at ingen føler de har autoritet eller lov til å gå inn i saken og gjøre en kvalifisert vurdering av hva elevenes utsagn handler om, og hva slags krefter som er i spill. Fagarbeiderne har mistet sin autonomi.

Det er selvsagt viktig å ta de unges uttalelser på alvor, enten uttalelsene gjelder familie, lærer eller mobbing. Men min erfaring er at i de fleste saker der de unge også for første gang har våget å fortelle om alvorlige hendelser, er effekten det får når saken begynner å vandre, så skremmende at de lover seg selv å aldri mer si det til noen. Det er ikke få unge jeg har snakket med som etter å ha blitt eksponert for et slikt systemuhyre har fått et tilleggsproblem med skyldfølelse for å ha vært åpen. De blir livredde for å si noe, og til slutt stumme som østers. Systemet gjør alt riktig, men det blir allikevel galt for de unge.

Dagens press på å finne riktig diagnose bidrar også indirekte til horisontal dissosiasjon i kraft av å gjøre fagarbeiderne redde og maktesløse. Bakgrunnen er at diagnosemanualen invaderer skolen fra tre forskjellige fronter. For det første konkurrerer symptomekspertene om at deres forebyggende manualer knyttet til selvsykdom, angst, depresjon, stress, seksuelle overgrep og selvmord skal implementeres i skolens psyk-helse-planer. Skolen har fått rollen som en av samfunnets fremste symptomvoktere og forebyggingsentreprenører. For det andre diagnostiserer flere og flere elever seg selv ut fra forskjellige nettplattformer og bruker symptomene i sin egen interesse rundt for eksempel

skolefravær, karakterer og oppmerksomhet. Å dramatisere psykisk helse har blitt en egen sjanger i dagens ungdomsgenerasjoner. Mange har også blitt svært rettighetsfokuserte og snakker mer åpent om sine og andres smerter og krenkelser. Det har blitt vanskeligere for dem å skille mellom naturlig og alvorlig. For det tredje har også foreldrene blitt mer oppmerksomme på egne barns symptomer og rettigheter. De presser så skolen for at de skal ta mer hensyn til deres barn. Foreldre er ikke lenger lojale overfor skolens og lærerens autoritet.

Samlet sett skaper dette symptom- og rettighetssøkelyset en radikal grenseløshet hvor det er umulig å skille og sortere mellom forskjellige nivåer av problemer. Lærernes meldeplikt og «statsforvalterspøkelset» som skoleledere gjerne er redde for, skaper en fryktkultur som gjør at lærere nøler mer for å ta i ting enn tidligere, fordi de er bundet av et rigid regelverk. Det krever erfarne og trygge lærere og psyk-helsearbeidere for å sortere hva som er hva, her. Konklusjonen blir derfor ofte å sende saken videre.

Mange sendes til barne- og ungdomspsykiatrien med håp om å få en endelig vurdering i form av en utredning og diagnose. De havner på lange vandringer med utredninger som starter fra bekymring i hjemmet og skolen, via fastlege til BUP, videre til forskjellige spesialistvurderinger og så tilbake til tiltak i kommunen. Mange ender opp med altfor mange diagnoser og tiltak knyttet til de forskjellige diagnosene. Normale ungdomskriser blir patologisert. Dette skaper selvsagt en stor forvirring hos ungdom. Noen blir gående og vente på neste utredning i flere år og ofte uten at de har blitt spurt om det viktigste. En jente med seks diagnoser sa det klart: «Det er rart jeg har fått seks diagnoser, men ingen har egentlig snakket med meg om volden jeg opplevde hjemme. Alle vil snakke med meg om symptomene, men ikke oppveksten med min mor.» Andre eksempler på symptompsykologiens skadevirkninger er når utredningsinstansen har introdusert en mulig autismespekter- eller personlighetsforstyrrelse, men vil vente og se før en diagnose eventuelt settes. Å definere unge mennesker i vekst og utvikling på denne måten ville for ikke så veldig lenge siden vært utenkelig.

Vi har skapt et system som stirrer seg blinde på de observerbare symptomene. Overflateperspektivet gjør at vi både mister av syne de primære og dypere psykososiale problemene og forståelsen av utviklingspsykologien. Det er forbausende å være vitne til at psykologien i dag underkaster seg biomedisinens og psykopedagogikkens prinsipper uten å se at dette utvanner noe av psykologifagets egenart.

Krav til digitalisering, retningslinjer, effektiviseringer, standardiseringer og generaliseringer tvinger frem et system der det ikke lenger er tid og rom til å gå i dybden. Eller enda tydeligere, vi har laget et system som holder på å utvikle fobi mot den komplekse psyken. Vi sender saken videre med all verdens begrunnelser når vi støter mot den mer sammensatte konteksten sakens kjerne er vevet inn i. Systemet vi skaper, har blitt abstrakt, en slags metaorganisme som har løsrevet seg fra de unges konkrete, kroppslige og subjektive livsverden. Vår generelle kunnskap øker, mens kompetanse til å møte den enkelte ungdoms kompliserte liv forvitres.

Systemet virker også tilbake på de unges selvopplevelse når diagnosemanualen har blitt et av de viktigste spill de har til å forstå seg selv. Som kliniker i barne- og ungdomspsykologien er jeg overbevist om at vi er på vei mot et galt sted. Politiske føringer og dissosiative systemer invaderer familie, skole og de unges hverdagsliv. Jeg undrer meg om hvorvidt systemene vi har i dag som skal hjelpe, bringer mer skade enn gagn, og mot sin hensikt skaper en eksponentiell kostnadsvekst. Den tyske sosiologen Andreas Reckwitz skriver i boken *Slutten på illusjonene* at samfunnet i dag masseproduserer psykiske lidelser vi ikke har modeller for å takle.

Referanse

Reckwitz, A. (2024). *Slutten på illusjonene* (E. Tjønneland, Overs.). Cappelen Damm. (Opprinnelig utgitt 2019)